

נובמבר 2017

תל-אביב כסלו תשע"ח

שנתון של "המרכז המזריצ'אי" בישראל
יערלעכע אויסגאבא פון "מעזריטשער צענטער" אין ישראל
www.mezritch.org.il

המערכת, רעדאקציע: תל-אביב, עריכה: אורית רוט

ביולעטין
נר. 57

שלום סמיד,
בן מזריץ' איש יקר
משורר

דבר יו"ר העמותה / יפה שפילמן - פישפנגר

חברות וחברים יקרים, משפחת קהילת יוצאי מזריץ' פודלסקי לדורותיהם, עברה שנה מאז נפגשנו כאן, במקום זה, ישובים סביב שולחנו עגולים באוירה המאפשרת שיח ומפגשים חופשיים ונעימים.

כפי שהצהרנו במפגש הקודם, שמנו לעצמנו כיעד "להעמיק ההיכרות עם החיים היהודיים והתרבותיים שהיו לפני השואה".

ניצולי השואה, מנצחת על מקהלת "נווה שיר", בפתח-תקווה. זו המקהלה, אותה זכינו לשמוע כאן, באולם זה, בשנה שעברה.

המקהלה זכתה במקום הראשון בתחרות מקהלות שהתקיימה בליטא וזיכתה אותה בפרס היוקרתי.

במהלך השנה, חלו שינויים בוועד שלנו: תודתנו נתונה למר אשר וינשטיין - כותב, סופר, משורר, יזם חברתי, שנאות לשתף אותנו מדי שנה בשיר פרי עטו לפרסום בביולטין. אשר משתתף במפגשי העמותה השנתיים ונוכח איתנו גם השנה.

טובה רשטיק בקשה לסיים תפקידה בוועד העמותה, אחרי שהיתה שנים רבות פעילה מאד בעמותה בתחומים מגוונים ותרמה רבות לעשייה שלנו. טובה שימשה גם בתפקיד הגזברית. אנו מודים לה על תרומתה המשמעותית לאורך זמן ומאחלים לה עשיה ברוכה בהמשך.

איציק שפילמן ביקש לסיים תפקידו כגזבר, אולם ממשיך לתרום כחבר הוועד. תודות על עשייתו! במקומו הצטרפה לוועד לאה לויטה, שקבלה על עצמה תפקיד הגזברית. לאה שימשה כגזברית של עיריית פ"ת שנים רבות ואנו שמחים לחיזוק השורות באשת מקצוע. אנו שולחים ברכות והוקרה לכל בעלי התפקידים; ד"ר גילה שחר - מזכירת הוועד, אורית רוט, איציק שפילמן, אבישי גבע, יעקב גולדמן, לאה לויטה ויפה שפילמן. אני רוצה לסיים בפנייה לכולנו, להביא למפגשים את ילדינו בני הדור השלישי, כדי שנמשיך בהעברת הלפיד מדור לדור!

שלכם,

יפה שפילמן- פישפנגר

אני רוצה להביא מספר משפטים שאמר אברהם גפני ז"ל, כשהוזמן לדבר בברלין כמייצג את מזריץ', העיר היהודית שהיתה ואיננה עוד. "העיר מזריץ' כפי שאני זוכר אותה, היתה עיר תוססת ומלאת חיים... היו בה מוסדות השכלה מתקדמים, חיי תרבות תוססים ותעשיית זיפים שהיתה מפורסמת בכל העולם, ובעיקר היו בה אנשים משכילים ומיוחדים שגרמו לכך שמזריץ' נקראה בכל רחבי פולין, ולא רק בגלל עושרה - "אמריקה הקטנה". ליבי עדיין נקרע אל מול זכרונות העבר".

ברוח זו, בחרנו השנה להביא את הסיפור הייחודי של הדס קלדרון נכדתו של משורר יידיש, זוכה פרס ישראל, אברהם סוצקבר ז"ל. הדס הינה שחקנית תיאטרון טלוויזיה וקולנוע ומשחקת כיום בתיאטרון בית לסין.

בחודש פברואר השנה, קיימנו ערב שהוקדש לזיכרו של חברנו היקר גד פינקלשטיין ז"ל במלאת שנה לפטירתו. בערב שהיה מרגש ביותר, הוקרן סרט על חייו ופועלו, ובחלקו השני של הערב הופיעה ד"ר אסתרית בלצן עם המופע "התקווה" שהיה אהוב במיוחד על גד.

ואם בתרבות אנו עוסקים, אנו שמחים, גאים ומוקירים את חברינו שהינם דור שני ליוצאי מזריץ' וזכו בפרסים מכובדים:

אפרים סידון, על קבלת פרס האקדמיה לטלוויזיה - "מפעל חיים".

תחומי כתיבתו - ספרי ילדים נוער, תרגומים, מחזות ובעיקר - כתיבה לתוכניות טלוויזיה מהמובילות.

אפרים סידון כתב, בין היתר את המחזה "מזריץ'" - שזכה להערכה ולהוקרה והוצג גם בפני חברי העמותה שלנו. כמו כן, יצר יחד עם מיכה פרידמן את הסרט "אמריקה הקטנה" שאף הוא העלה את סיפור העיירה שלנו למודעות בציבור, סיפור שחזר לפולין והוצג בכנס של 2016 במוזיאון ההיסטוריה היהודי בוורשה.

ענת דור- מבית מרגלית, גם היא דור שני למזריצ'אים

חברי עמותת התאחדות
עולי מזריץ' בישראל
מתאבלים על פטירתו של

וולדמר קירילוק ז"ל

בנו של חסיד אומות עולם ממזריץ',
ידיד יקר של העמותה
מת במזריץ' בראשית קיץ תשע"ז

חברי עמותת התאחדות
עולי מזריץ' בישראל
מתאבלים על פטירתו של

אורי צור ז"ל

בעלה של טוביק, בתם של
אברהם גפני ז"ל ורינה גפני
(תיבדל לחיים ארוכים)
ומביעים תנחומים למשפחה

חברי עמותת התאחדות
עולי מזריץ' בישראל
מתאבלים על פטירתו של

משה רוזנבלום ז"ל

ומביעים תנחומים למשפחה

משה רוזנבלום, יליד 1925, מזריץ'.

עם כניסת הגרמנים לעיר, הסתתרה המשפחה בעליית גג
ומשם עברה למחבוא בחווה מחוץ לעיר. בעל החווה הסגירם לגרמנים.
משה הצליח להינצל כשהוא נושא את אחותו הפצועה על גבו.
עלה לארץ ב1946, שהה במחנה המעפילים בעתלית.
לחם בחטיבת מוריה במלחמת השחרור.
הקים משפחה לתפארת עם אשתו מרים.
נפטר בינואר 2017

וועד עמותת התאחדות עולי מזריץ' בישראל

יפה שפילמן - יו"ר • אברהם גפני ז"ל - יו"ר העמותה בין השנים 1998 - 2012 • גד פינקלשטיין ז"ל
חבר וועד העמותה 1946 - 2016 • לאה לויטה - גזברית • גילה שחר - מזכירת הוועד • טובה רשטיק
- קשר עם הקהילה, הנצחה ותיעוד • אבישי גבע • אורית רוט - עורכת העיתון • אבישי גבע - קשר
עם הקהילה • יעקב גולדמן - עצי משפחה

כתובת העמותה

רחוב שרת 82 דירה 7 אצל משפחת פינקלשטיין, תל-אביב

לעדכון פרטים או להעברת מידע אחר

נא לשלוח מייל לגילה שחר - מזכירת הוועד
e-mail: mezritch.pod@gmail.com

חברי מערכת העיתון:

גילה שחר ואורית רוט.
עימוד ועריכה גרפית - מעין לוי נבט
הדפסה - דפוס הפיל הורוד מימד

אברהם סוצקובר

אנו מקדישים את המפגש השנתי לאברהם סוצקובר. מהחשובים במשוררי היידיש במחצית השנייה של המאה ה-20.

סוצקובר נולד בשנת 1913 בעיירה סמרגון שבאזור ליטא (כיום בבלארוס), בגוברניית גרודנו שבתחום המושב של האימפריה הרוסית. בשנת 1915, בעת מלחמת העולם הראשונה, כשהיה סוצקובר בן שנתיים, גורשה משפחתו למעמקי רוסיה, יחד עם מאות אלפי יהודים שישבו באזור הגבול בין רוסיה לגרמניה. כל יהודי סמרגון עזבו אותה תוך יממה, והעיר נשרפה על ידי הצבא הרוסי הנסוג.

משפחת סוצקובר נדדה למעמקי סיביר, והשתקעה בעיר אומסק. שם עברו עליה מאורעות קשים: אביו נפטר בצעירותו, והמהפכה הרוסית איימה עליהם מספר פעמים. בשנת 1920 שבה אמו האלמנה עם שלושת ילדיה לליטא והשתקעה בעיר הבירה שלה וילנה. סוצקובר למד בבית ספר דתי בעירו, ולאחר מכן בבית ספר תיכון פולני-עברי בוילנה. הוא החל לכתוב שירה כבר בגיל 13. תחילה כתב בעברית ואחר כך ביידיש, אף שמעולם לא למד בבית ספר יידישאי. ספר שיריו הראשון, ביידיש, יצא לאור על ידי איגוד סופרי היידיש בוורשה. בסוף אוגוסט 1939 נישא לפרידה.

בעקבות הכיבוש הנאצי בשנת 1941 נכלא מספטמבר אותה שנה בגטו וילנה. מכאן ואילך היה סוצקובר מעורב בחיים התרבותיים שם והמשיך בכתיבתו. בעקבות הוויתור של המחתרת היהודית על מרידה חמושה, ברח עם רעייתו וחברים לוחמים ליערות שמסביב לעיר והצטרף ליחידת פרטיזנים שפעלו בתמיכת הצבא האדום הסובייטי. הוא נשלח ליחידת פרטיזנים רחוקה, ביערות נארוץ' בבלארוס. ביולי 1943 העביר לפרטיזן שייקה גרטמן מחברת משיריו ובה שתי פואמות שכתב בגטו, "דאס קבר קינד" (ילד הקבר) ו"כל נדרי". הוא רצה שיצירותיו יגיעו לסופרים יהודיים במוסקבה, בהם פרץ מארקיש.

סוצקובר דבק בלשון היידיש, והאמין באפשרות חידוש החיים היהודיים, במסגרת תרבות יידיש, במדינת ישראל לאחר המלחמה.

סוצקובר היה אחד הניצולים היחידים של גטו וילנה, ובזכותו ניצלו גם אוצרות התרבות של הגטו. הוא כתב את שירו הידוע "תחת זיו כוכבי שמיים", שהפך להמנון

היהודים בגטו וילנה ואחר כך לשיר המזוהה ביותר עם יום השואה בישראל. כאשר הסתתר ביערות, השתמש סוצקובר בנוצת תרנגולת ומיץ דובדבנים וכך כתב בהיעדר דיו ועט. לאחר המלחמה חזר סוצקובר לוילנה, אך לא השתלב בשלטון הסובייטי, ולא יכול היה להישאר בעיר. בשנת 1946 הוא נבחר להיות העד היהודי היחיד מטעם הרוסים במשפטי נירנברג. בדרכם לארץ שהו בני הזוג סוצקובר בפריז, שם פגשו במארק שאגאל. ב-1947, בעזרתה של גולדה מאיר, הגיע סוצקובר עם אשתו פרידה לארץ ישראל. בארץ ישראל קיבלו את פניו בראש ובראשונה בתור משורר שהיה "שם", ותיאוריו על מה שעבר עליו בשנות השואה הותירו רושם עמוק בלבם של סופרים, עיתונאים ובקהל הרחב כולו. מעטים היו משוררי היידיש ששרדו את המלחמה והחליטו להגיע לארץ ישראל.

בישראל ייסד סוצקובר, עם אחרים, ובתמיכה רצינית של שלטון מפא"י דאז, את הרבעון הספרותי "די גאָלדענע קייט" ("שרשרת הזהב"), ששימש אכסניה עולמית לשרידי ספרות היידיש וסופריה, וערך אותו מ-1949 עד 1998. סוצקובר הופיע בפסטיבלי שירה בינלאומית, תורגם לשפות רבות, וזכה בעשרות פרסים ספרותיים, לרבות פרס ישראל. מאז בואו לישראל התגורר בתל אביב.

אברהם סוצקובר נפטר בראשית שנת 2010, בגיל 97, ונטמן בבית העלמין קריית שאול. הותיר אחריו שתי בנות, רינה ומירה, ושתי נכדות. (מתוך ויקיפדיה)

נכדתו היא השחקנית הדס קלדרון שתספר לנו בערב המפגש על חייו ויצירתו המפוארת.

תחת זיו כוכבי שמים
שים עלי את כף ידך!
כל מלה שלי דמעה היא:
נא קבלנה אל חיקך!

כוכבך זיו יטילו
אל מרתף אישון עיני:
אך קו אור אין בי אפלו
להשיב בו על השי.

הן על מי, אם לא עליך
עוד אשליך את יהבי?
את ימי כלם לחכה
זו האש שבלבבי.

נח במרתפים השקט,
דמי הרצח מחלחל:
אל גגות נפשי חומקת,
מתחקה: איך, אלי?

נשאות ביבב פרוע
סמטאות ועליות,
ואני מיתר קרוע
שר אני לך עוד זאת:

תחת זיו כוכבי שמים
שים עלי את כף ידך!
כל מלה שלי דמעה היא:
נא קבלנה אל חיקך!

אונטער דינע וויסע שטערן
שטרעק צו מיר דיין וויסע האנט.
מיינע ווערטער זיינען טרערן
ווילן רוען אין דיין האנט.
זע, עס טונקלט ויער פינקל
אין מיין קעלערדיקן בליק
און איך האב גארנישט קיין ווינקל
זיי צו שענקען דיר צוריק.

און איך וויל דאך, ג-ט, געטרייער,
דיר פארטרויען מיין פארמעג.
ווייל אעס מאנט אין מיר א פייר
און אין פייער מיינע טעג.
נאָר אין קעלער און אין לעכער
וויינט די מערדערישע רו.
לויף איך העכער – איבער דעכער
און איך זוך: וווּ ביסטו, וווּ?

נעמען יאגן מיך משונה
טרעפ און הויפן – מיט געוויז.
הענג איך א געפלאצטע סטרונע
אין איך זינג צו דיר אזוי:
אונטער דינע וויסע שטערן
שטרעק צו מיר דיין וויסע האנט.
מיינע ווערטער זיינען טרערן
ווילן רוען אין דיין האנט.

לזכרו של שלום סמיד /

20 שנה למותו, 80 שנה לעלייתו לישראל

דברים מפי לאה,

בתו של שלום

נולדתי למשפחה עם אבא, אמא ואחות. אבי שלום או שולם (כפי שנקרא במשפחתו) היה רציני, מופנם, לפעמים מתבדח, איש כותב. אמי אסתר - שקטה, חרוצה וצנועה. אחותי רחל, תיבדל לחיים ארוכים מיוחדת במינה, בעלת זכרון מעולה.

אבי נולד בעיירה בפולין - מזריץ שמה שהיתה ברובה יהודית. בצעירותו למד ב"חדר" עד כיתה ה'. משפחתו היתה ענייה מאד ושכנה בחצר הבית של קרוב משפחה במבנה קטן. שם נולדו ליעקב סמיאטיצקי ושושה-פייגה לבית פיירבלאט, 3 ילדים. דינה ב

1907, שולם ב1909 והינדה נולדה כנראה ב-1916 בזמן מלחמת העולם הראשונה. אביו שלחו להיות שוליה של סנדלר וללמוד אצלו תפרות. בנעוריו הצטרף לקן השומר הצעיר שם הכיר נערים ונערות בני גילו. על חבריו הקרובים נמנו בועז נוסבנד, חיים ניישטיין, פייבל פרבמן וחברותיו שיינציה, גולדה ויוכבד ועוד שנשארו בקשר גם בישראל. בשומר הצעיר היה פעיל וכבר התחיל בכתיבת מאמרים ביידיש לעתון של הקהילה שהיו בה ארגונים ומאמינים שונים.

השכבה הבוגרת של
חברי תנועת "השומר הצעיר"
במיינדזיץ פודלסקי
(Miedzyrzec Podlaski).
מתוך ארכיון לוחמי הגיטאות

זוהו בתצלום:

שלום סמיד (Shalom Smid) - שמיני מימין לשמאל בשורה העליונה;

ברוריה שילינג (Brurja Schilling) - יושבת ראשונה מימין לשמאל בשורה הקדמית;

שיינה דימנט - דיאמנט (Szejna Dymant - Dyament) - ראשונה משמאל לימין בשורה האמצעית;

טובה - גיטל האוזמן (Tova - Gitl Hausman) - יושבת חמישית מימין לשמאל בשורה הקדמית.

צולם ב - 28/4/1933.

שלום ואסתר דיברו אידיש בבית ועברית איתנו. היו כמה מילונים עבריים ובמיוחד זכור לי מילון אבן שושן וקונקורדנציה למילים בתנ"ך. עבד תקופה ארוכה בפרדס הדרים בנגבה והתמחה בגידול עצי-תפוז, הרכבות וכדומה. אחר כך כשפרש עבר לעבודה חלקית במתפרה. בערבים ובשבתות עסק בעיקר בכתיבה - שירים, מקאמות וכתיבה לאירועים שונים בקיבוץ ובמשפחה. בין היתר כתב את הקדיש הקיבוצי שנעשה נפוץ בהלוויות חילוניות. כתב רשמים מטיולים בארץ או בחו"ל וגם התכתב עם אנשי רוח וסופרים. כל השנים שמר על קשר קרוב עם דינה (אחותו) ופסח קלונר והילדים והיו ביקורים הדדיים בחופשים ואירועים למיניהם. כמו כן השתתף בשיחות קיבוץ ובטיפוח הגינה שעל יד הבית.

קדיש חילוני קיבוצי / שלום סמיד
(נאמר ברוב ההלוויות בקיבוצים)

יתגדל שם האדם
יתעלה פועל חייו
ויתברך בזיכרוננו על צרור מעלליו בימי חלדו
ועל המעש שלא הספיק להשלימו,
על החלומות שנטוו ונמוגו
ועל סגולות-יקר ואף חולשות אנוש שנגוזו
מבעד הדוק הערפילי של הזמן.
יזהיר זכר האדם והד חייו
כזהר הרקיע בליבנו, ושמו לפני שמש ינון,
כי מותר האדם הוא הזיכרון
מעבר למחיצות הזמן.
לא בחושך שמו יכוסה.
צו המשך החיים יצמיח פורקן
לכאבנו המשוקע.
הזמן במהלכו ירחם,
וננצור את כל פרחי חייו לימים רבים.

בבגרותו יצא להכשרה בלובלין לקראת העלייה לארץ שנקראה בנתיב. אבי עלה לארץ ב 25/2/1937 וקיבל אלבום תמונות למזכרת מראש הקן במזריץ חיים בונים. אלבום זה ובו תמונות רבות אותן סידר בקפידה בשנות חייו נשמר עד היום.

אמי אסתר נפטרה ב 1964 ואבא והדסה אסתר יין גרו בשותפות מ 1967 עד למותו בכז סיון 1997. 88 שנות חיים בהן זכה להקים משפחה, לגדל 2 בנות, 3 נכדים. עליות ומורדות אותן עבר ונשאר שלם עם עצמו, נאמן וישר, צנוע ותורם לכלל כפי יכולתו וכשרונו.

כנראה ב-1916 בזמן מלחמת העולם הראשונה. אביו שלחו להיות שוליה של סנדלר וללמוד אצלו תפרות. בנעוריו הצטרף לקן השומר הצעיר שם הכיר נערים ונערות בני גילו. על חבריו הקרובים נמנו בועז נוסבנד, חיים ניישטיין, פייבל פרבמן וחברותיו שיינציה, גולדה ויוכבד ועוד שנשארו בקשר גם בישראל.

בשומר הצעיר היה פעיל וכבר התחיל בכתיבת מאמרים ביידיש לעתון של הקהילה שהיו בה ארגונים ומאמינים שונים.

למרות שגדל במשפחה דתית, החליט להתרחק מהדת ולהגשים את חלומו להקים קיבוץ בארץ ישראל. תחילה הגיע למושבה גבעת גנים. גר תקופה מסויימת בקיבוץ שריד ועבד בסלילת כביש הסרגל בעמק יזרעאל. בגבעת גנים או אולי לפני כן הכיר את אמי אסתר הוכבאום שנולדה בעיירה רדזין ומאוחר יותר ב 1939 התחתנו. רחל אחותי נולדה ב 1940. ב 1948 נולדתי אני, אז כבר היה מצב מתוח, לפני שהתחילו הקרבות בנגבה פונו התינוקות והילדים עם רוב האמהות לנס ציונה ואחר כך להרצליה. רחל זוכרת את תקופת הפינוי. שלום נשאר עם הלוחמים להגן על הקיבוץ. בועז חבר נעוריו שעלה ב 1940 דרך רוסיה לנגבה נהרג בעת שהלך להגיש עזרה לפצוע. אבידה גדולה של חבר קרוב, מורה ואדם אהוב, שריד אחרון של משפחתו. עוד רבים וטובים נפלו או נפצעו. אבי ערך חוברת לנופלים במלחמה ההיא והמשיך בכתיבה ולמידה עצמית כל חייו. היה מרכז ועדת תרבות. מזכיר בסמינר הקיבוצים בתל אביב בזמן שאחותי למדה בבי"ס מיוחד ובסופי שבוע חזרו ביחד באוטובוס אגד לנגבה.

חוויות מביקור בנגבה / רותי מאור

בתום המלחמה, חיפשו בני העיר ומצאו את החום בינם לבין עצמם. לכידותם נתנה מקום לכאוב, לבכות, לצחוק, להזכיר ולזכור ובעיקר - לחיות! הם היו משפחה מורחבת זה של זה. "בני עיר" משותפת. כך היה שולם סמיד, בן העיר מזריץ וחבר קיבוץ נגבה לחלק ממשפחתנו. אהבנו לארח אותו בביתנו ולהתארח בביתו של האיש החכם והחם הזה. בת דודתי - דליה ואני, בנות לגולדה ויוכבד לבית פלסטרשטיין, נסענו לפני מספר חודשים לפגוש את

בנותיו של שולם - לאה ורחל בקיבוץ נגבה. ביקרנו בספריית הקיבוץ, שרבים מספריו של שולם מאכלסים את מדפיה. דפדפנו בהתרגשות רבה. העלינו זכרונות נעימים. טיילנו בשבילי הקיבוץ הפורח ובעיקר - שמחנו לראות את הכבוד שחולקים לאיש היקר - סלע שעליו חרותים אמרי שפר לתפארת נגבה. לא פסחנו על ביקור בבית העלמין הצבאי בו קבור בן מזריץ - בועז נוסבנד שנפל במלחמת השחרור. ברצוננו להודות לגילה שחר שיזמה את הביקור ונלוותה אלינו. היתה זו פגישה מרגשת ונוגעת במחוזות ילדותנו בלב.

זקנה של כבוד

/ לדינה /

זה דרכו של עולם: מזדקנים האבות –
והיחול שבלב הוא: זקנה של כבוד,
שיתרעל המדה הקומה לא תשח
וצלם האדם לא יאבד בשל כך.

חזות מכספת – ולא עובר בטל;
הראות והשמע וכל הגוף מתפעל
והדעה עוד צלולה כיון המשמר –
זקנה שלא תסליד בטעמה המר.

שלא תעור חמלה ורחמי מסכנות;
רכונה עד עפר ומחכה לפדות...
ראש-שיבה – אך עם כל התחושות.
זה חן מראיתה של זקנה בכבוד.

מתרוקן הגן

עמיתי גלוי-העינים וכסוף השער
– המכר לך התיוון העגום בגן תפוחים
בפתחו של הסתו או בקיץ המאחר
עת קרקע הגן רבוד פרות צנוחים?

נשמטים ונושרים הפרות בלי חשך;
ראשונים, שפשה בהם הרקבון להשחית,
או שפלה העש העמיק בקרקם ונבור,
אחריהם רפויי-עקץ, קמטוטיים במרבית
עד... עד אשר יתמו כלם לפל ולגשר.

מתרוקן הגן מבשלותו. נוף עגום למעצבה
גולש בין-ערבים, עת היום נוטה להעריב.
אכו, כך דרכו של טבע מקדמת דנה:
שגה ולבלב – ולכסוף משיר ומעציב.

הזכרונות

הזכרונות הם זְהֵרוּרִי
הדמדומים שלאחר השקיעה.

פְּרוּרִי השירים שֶשָּׁרְדוּ
מפת־בג החיים.

גֶרְעִינִי הספיח הנובטים
בשדות לאחר הקציר.

הזֶכְרוֹן הוא רֶמֶץ הגחלים
הלוחשות לאחר דַּעַךְ הלהבה.

השְׁתַּקְפוֹת הַבְּבוּאוֹת
מִבְּעַד לַהֲנוּמָה עֶרְפְּלִית.

אַבֵּק הַדְּרָכִים
מִקֵּץ הַמָּסַע.

94

החוף הרגוע

סִירְתִּי שֶנִּבְעוּ בָּהּ פְּרָצִים,
שֶנֶחֱשׂוּלִים טִלְטְלוּהָ
וּמִפְרָשֶׁיהָ נִפְרְעוּ בְרוּחַ –
מִתְקַרֶּבֶת אֶל הַחוֹף הָרְגוּעַ;
הַחוֹף הַשָּׁקֵט, הַבְּטוּחַ.

לֹא עוֹד מִשְׁפָּרִים וְדָכָיִם
יִקְצִיפוּ חִלְקַת הַמַּיִם.
לֹא עוֹד רַחֲשֵׁי אֲדוּוֹת וְהַמִּזְתָּם
יִרְטִיטוּ הַדְּמָמָה בִּיְרֻכָּתֵיהֶם.

סִירְתִּי, שְׁגָלִים הִצִּיפוּהָ
וְקִרְעָה יִרְיעוֹתֶיהָ הָרוּחַ –
מִתְקַדֶּמֶת אֶל הַחוֹף הָרְגוּעַ;
אֶל חוֹף הַפִּיּוּס הַבְּטוּחַ.

101

מתוך הספרים - זְהֵרוּרִי בֵּין עֶרְבִיִּים, בִּינִי לְבֵּין עֲצָמִי / שְׁלוֹם סְמִיד

צבי (הרש) טברדז'בו / תחנות בחייו ובאומנותו -

סיפור חיים אלון

משפחת טברדז'בו

עלה לארץ עם אשתו בשנת 1956 והשתקע בנתניה בשכונת עין התכלת. לזוג נולדו שני ילדים. צבי נפטר בשנת 1975 בגיל 58. חנה נפטרה בשנת 1992 בגיל 72. בתם הבכורה אלה ז"ל נפטרה בישראל בשנת 2008 וחיים-זאב אלון, יבלי"א הנציח וסיפר את סיפור חייו המרתק של אביו.

תחנות באומנותו

צבי טברדז'בו עסק, כאמור, בגילוף ובפיסול מימי ילדותו.

במהלך לימודיו כנער יצר פסלים שהוצגו בתערוכות בערים שונות בפולין, פרסמו את שמו במדינה כולה וזכו לביקורות חיוביות בעיתונות היהודית והפולנית.

בין השאר התקבל טברדז'בו, צעיר בן 19, בשנת 1934 לראיון אצל יוזף פילסודסקי, אז מנהיג הרפובליקה הפולנית השנייה, לאחר שזה התרשם מפסל ראשו, מעשה ידיו של האמן.

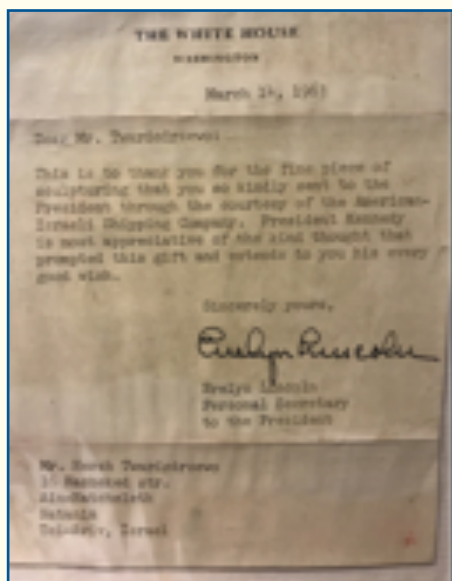
מלחמת העולם השנייה קטעה את לימודיו, אך לא את עשייתו האמנותית. עיקר עבודתו בעצם ובעץ.

במהלך עבודות הפרך אותן נאלץ לבצע בסיביר, מצא במעבה המכרה עצמות שהתגלו כעצמות שנהב של פיל-ממותה קדמוני, אותן החל לגלף ולפסל ותמורת עבודותיו זכה לקבל מנות מזון מסוהריו וכך שרד. כשעלה לישראל, היה במטענו גוש עצם שנהב גולמי במשקל 30 ק"ג אותו סחב מהעיר מגדן בקמציטקה בברית המועצות. טברדז'בו האמן גילף בישראל עשרות פסלונים זעירים ומיניאטורות מעצמות אלה.

במקביל חרט, גילף ופיסל מגזעי עצים יבשים ומשורשים מאובנים אותם מצא בחורשות הסמוכות לביתו. במיוחד אהב את עצי הזית. גזרי העצים הציתו

נולד ב-15.7.1915 במזריץ'. אביו היה יצרן מברשות וציפה שבנו ימשיך בדרכו במקצוע. אך הילד בחר בקסמי עץ והחל לגלף ולפסל כבר מגיל 7. בן 16 ברח לוורשה כדי לממן את לימודיו. עבד עם הפסל היהודי הנודע אברהם אוסטצ'גה במשך שלוש שנים. זכה במלגת לימודים של משרד התרבות והאומנות בממשלת פולין. למד שנתיים ציור ופיסול בבית הספר העירוני לאדריכלות בוורשה. שנה עבד אצל הפסל הנריק קונה ולאחר מכן למד שנה באקדמיה לאומנות בקרקוב.

בשנת 1939 גויס לצבא הפולני. כאשר פרצה המלחמה, נלחם בחזית מול הצבא הנאצי. באחד הקרבות ליד בריסק נפצע בקרב פנים אל פנים לאחר שהשתיק ברובהו מכונת ירייה גרמנית וחיסל ארבעה חיילים נאצים. נעצר על ידי הסובייטים יחד עם חיילים פולנים אחרים, הואשם כמרגל גרמני ונשלח למחנה כפייה בנובוסִבִּירסק. לאחר 19 חודשים בכלא הסובייטי, נידון לעשר שנות חינוך מחדש אותן עבר בעניינים בסיביר הרחוקה. בשנת 1952, בתום עשר שנים שוחרר מהמחנה ונשלח לגלות וריתוק עד סוף חייו בחצי האי קמצ'טקה. למזלו, בשנת 1955 שוחרר כמרגל גרמני בעסקת שחרור שבויים בין מדינות רוסיה וגרמניה. בשנת 1956 במוסקבה, זכה לקבל שחרור מלא. במחנה הכיר את חנה (אניה) שתהיה לימים אשתו. חנה הייתה שרטטת אווירונאוטיקה במוסקבה. בזמן המלחמה פקדו אותה בביתה אנשי ק.ג.ב, היא הואשמה בריגול ונאסרה. הוגלתה לקמציטקה למאסר עולם. לאחר מאמצים רבים ומכתבי בקשה של משפחתה שוחררה בתום חמש שנות עבודת פרך ויצאה משערי הכלא. עמדה בשער המחנה בסיביר, בוכייה, חסרת כל וחסרת אונים. שם פגשה את צבי שעזר לה בימים הראשונים, הקשר ביניהם נמשך, הם שוחררו, נישאו והקימו משפחה. לאחר שחרורו חזר צבי למזריץ' לגלות את עקבות בני משפחתו. אז התברר לו שמרביתם הושמדו - ההורים נשלחו לאושוויץ, אחיו דוד ואשתו נרצחו במזריץ' ורק אחותו רחל שרדה. בבית הכנסת 'קדיש-שול' במזריץ' אמר 'קדיש' ונדר שיעלה לארץ ישראל.

את דמיונו, בהם ראה עולם ומלואו. יצירתו כוללת נושאים מתקופת התנ"ך, דרך מרד גטו ורשה ועד לימי ההתחדשות בישראל. פיסל דיוקנאות מגוונים של מנהיגים מהארץ ומהעולם, תושבים מקומיים ועולים מתרבויות שונות. בנה תבליטים, פיסל אנדרטאות, לרבות לוח לזכר קדושי מזריץ'. פיסל קומפוזיציות מאסוציאציות של עולם החי, כשהוא נשאר נאמן לטבעו של העץ.

את עבודותיו נהג למכור בחוף הים בנתניה לתושבים ולתיירים. לימים הוקם בעיריית נתניה סטודיו עבורו, בו לא הספיק לעבוד בשל מחלתו.

הציג תערוכות רבות בארץ וביניהן בבית העיתונאים על שם סוקולוב בתל אביב (מרץ 1958), במועדון אסימון של עיריית נתניה (אוגוסט 1968), במוזיאון העירוני בת-ים (1969), באוהל שם בנתניה ועוד. זכה לכתבות אוהדות בעיתונות העולמית והמקומית.

יצירותיו מוצבות בבתים פרטיים, במוסדות ציבוריים, בתי-ספר, בתי הבראה, בתי מלון ובמרחבים הציבוריים ברחבי הארץ.

האמן טברדז'בו, כשמו היה. כוחו של הפסל הנאבק בעץ קשה (פירוש השם טברדז'בו הוא עץ קשה) ומצליח להחיותו. בעבודותיו, גזרי עץ יבשים קמו לתחיה.

יהי זכרו ברוך.

בין עבודותיו:

- פסל דיוקן המשורר והסופר היהודי משה ברודרזון, שהיה חברו מתקופת לימודיו בפולין. אותו פיסל בישראל על סמך הזיכרון, לאחר מפגש מחודש עם המשורר במוסקבה בשנת 1956, לאחר ששניהם שוחררו ממחנות בסיביר.
- פסל הסנטור רוברט קנדי שהוצב בכיכר העיר נתניה ברחבת הירידה לחוף הים (ונגנב).
- פסל ראשו של ג'ון קנדי מעץ זית, נשלח לבית הלבן בשנת 1963 כאות לשגרירות טובה, מספר חודשים לפני הירצחו של הנשיא האמריקאי.
- לוח זיכרון ליוצאי מזריץ
- פסל נפטון אל הים
- פסל האילה (צבי) ביער אילנות

תעלומת הצבי מאילנות: קק"ל, יער אילנות

בגן הבוטני אילנות מונח לוח אבן גדול ובו תבליט יפהפה של צבי. עד לאחרונה, היה סיפורו של הפסל ידוע לבודדים בלבד. כעת, בעקבות ביקור אקראי של חיים אלון, בנו של הפסל, ביער אילנות, הולך ומתברר סיפורו המרתק. את הסיפור המלא ניתן לקרוא באתר האינטרנט של קק"ל- תעלומת הצבי מאילנות.

<http://www.kkl.org.il/forestsearch/?itemid=%7BD6F1DD7B-79B6-47E2-8BEB-891A23CDE1E2%7D>

ברוך גולדמן ז"ל / (סיפורה של תמונה) עמוס גלעד

בחלקות ההיסטוריות: "לוחמי תש"ח", "מלחמת ששת הימים", "מלחמת יום כיפור".

מאז שהתודעתי לנושא שיירת יחיעם, אני עובר בקביעות ליד שורת המצבות ומנסה לברר אם יש קרובים או מכרים.

מאז שגילתי את קברו של ברוך אני עוצר ועומד דום ליד מצבתו ומחפש אם יש מכר או חבר, קרוב משפחה שמגיע אל קברו ו...אין!!

זר קטן של המחלקה להנצחת החייל מונח על הדשא הירוק ואנשים חולפים ביעף על שורות הקברים ושואלים אותי אם אני מכיר מישהו מהנופלים ואני אומר - לא!! רק כבוד קטן אני נותן ללוחמים. וכך כל שנה ושנה אני חוזר לקברו של ברוך... השנה קרה לי מקרה מוזר.

בעודי עומד מול קברו ניגש אלי חבר/ מכר מנהריה ושואל אותי: "עמוס אתה מכיר פה את הקברים, אני מחפש את קברו של מוזס שנפל במלחמת השחרור שורה 2 קבר 6 מימין??? אני התנדבתי להניח זר על קברו של חייל ממלחמת תש"ח שאין מי שיפקוד את קברו ותעזור לי לחפש את המצבה" שוטטנו הלך וחזר ולא מצאנו והוא פנה למשרד כדי שיעזרו לו לאתר את המצבה.

לאחר חזרתי הביתה... התחלתי לחשוב - מדוע שלא אתנדב בשנה הבאה להניח זר על קברו של ברוך גולדמן?? ...נרשם בראש !!!

שבוע ימים אח"כ ביום שלישי שעבר (י"ג באייר) היה יום פטירתו של אבי - אליהו גלעדי- ואני, כל שנה עולה לקברו, נושא דברי תפילה ואומר קדיש.

ואז נזכרתי במה ש"נרשם בראש" 10... ימים קודם!!! והחלטתי: נחבר בין שני "המזריטשאים" האלה ונעלה לקבריהם ונכבד את שניהם בזר הוקרה. הזמנתי שני זרים (לא זהים - אחד פרטי ואחד בשם העמותה) ועליתי לקבריהם. עמדתי דום וביקשתי שיהיו "מליצי יושר" לכל חברי העמותה ולכלל עם ישראל.

ונכון.. הייתי כמעט לבד בבית העלמין, בניגוד לציבור הרב שפוקד אותו ביום הזיכרון, אבל אני מקווה

הסיפור שמאחורי התצלום מחייב כמובן הסבר, והוא למעשה מחזיר אותי כארבע שנים לאחור, לטקס האזכרה שנערך בחודש נובמבר 2013 והוקדש לזכרם של נופלי מזריץ' לדורותיהם במערכות ישראל.

וכמובן גם לגיליון של "מעזריטשער טריבונע" מס' 53 שבו הופיעו רשימת הנופלים ודברי זכרון על כל אחד מהם.

אז התברר לי שבין הנופלים היה גם ברוך גולדמן ז"ל שנפל בשיירת יחיעם וקבור בנהריה.

זמן קצר לאחר הטקס הלכתי לבית העלמין לחפש את מצבתו ומצאתיה!!

לא כתוב עליה יליד מזריץ' אלא יליד פולין יש עוד חללים של נופלי השיירה שעל מצבתם כתוב ילידי פולין).

במסגרת פרויקט התנדבותי שאני משתתף בו הפקנו שמונה ערבי שיח על ההיסטוריה של נהריה. אחד הערבים הוקדש למלחמת השחרור או ליתר דיוק להתקופה - מהחלטת האו"ם על החלוקה בנובמבר 1947 ועד שחרור נהריה והגליל המערבי במאי 1948 (נהריה והגליל המערבי לא נכללו בתחומי המדינה היהודית לפי תוכנית החלוקה).

אני לקחתי על עצמי לחקור ולהביא עדויות על שיירת יחיעם והקרב הנורא שהיה על אדמת הכפר הערבי כברי, בקרב זה נפלו 46 מלוחמי השיירה.

העדויות של הניצולים היו מצמררות. בעיקר על ההתעללות בגופות שהייתה אכזרית, הן לא היו ניתנות לזיהוי וכל הנופלים נקברו בקבר אחים בנהריה למרות שרובם לא היו תושבי המושבה.

מדוע אני מספר כל זאת?? כי נקשרתי לנושא ולמאורע וכל זיק או מידע על כך נרשם אצלי ומקבל תשומת לב.

בכל שנה, כבר מעל 25 שנה אני משתתף בטקס יום הזיכרון לחללי צה"ל בבית העלמין הצבאי. כשאני בנהריה (יש שנים שאני בראשל"צ שם קבור גיסי - אחיה של רחל) אני משתתף וחולק כבוד לבן השכנים. תמיד כשמסתיים הטקס הרשמי אני הולך לבקר

ש"ה הוא מלמעלה" ראה אותי.
את הכל עשיתי לכבודם.
זהו ההסבר לתמונה.

מדוע אני כותב את זה רק היום
(17 במאי) כי אתמול ביקרתי
בבית יד לבנים בקריית-חיים
שם ברוך גולדמן מונצח - כיון
שלפני נפילתו היה תושב הקריה-
וביקשתי לברר אם יש לו קרובי
משפחה בקריה. זה כרגע בבירור
מקווה לקבל מידע בקרוב.

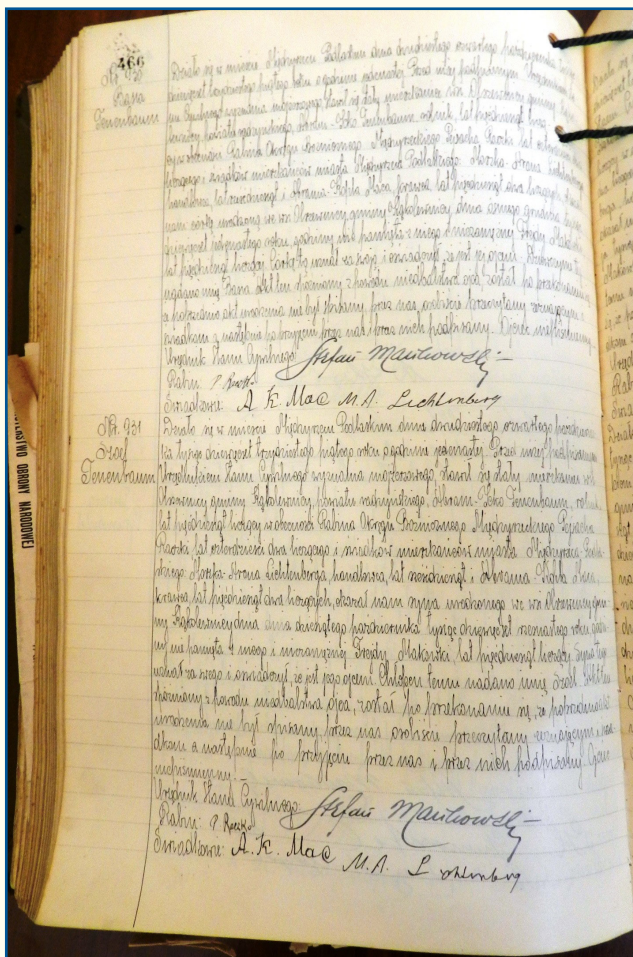
אולי יש למישהו בעמותה
מידע נוסף עליו??

נהריה
עמוס גלעדי
17 במאי 2017

הרב האחרון במזריץ' / עמיר לבנת

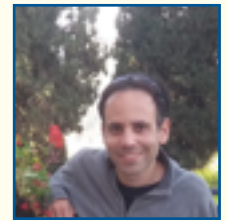
כאמור, היתה זו תמונה אחת מני רבות שצולמו באותו יום, ולא ייחסתי לה חשיבות מיוחדת. את מירב תשומת לבי תפס גילוי קרוב אלי בהרבה: בביקורי במשרד לרישום אוכלוסין (USC) במזריץ', מצאתי את רישום הלידה של סבי. רישום זה בוצע רק בשנת 1935, כאשר סבי היה כבר בשנות העשרה לחייו. יחד איתו נרשמו באותו יום גם שלושת אחיו. המדריך, שדאג לתרגם עבורי את הכתוב ברישום, הסביר כי בהתאם לנהלים, הרישום בוצע בנוכחות שני עדים, ובנוכחות רב מטעם הקהילה היהודית.

רישום הלידה של סבי, שאול טנגבאום, משנת 1935. מתוך ספר רישום אוכלוסין בעיריית מזריץ' חתימתו של הרב רצ'קו מופיעה בשורה הלפני-אחרונה (צילום: עמיר לבנת)

מתוך מצבה המשותפת לשלושה רבנים בבית העלמין במזריץ' (צילום: עמיר לבנת)

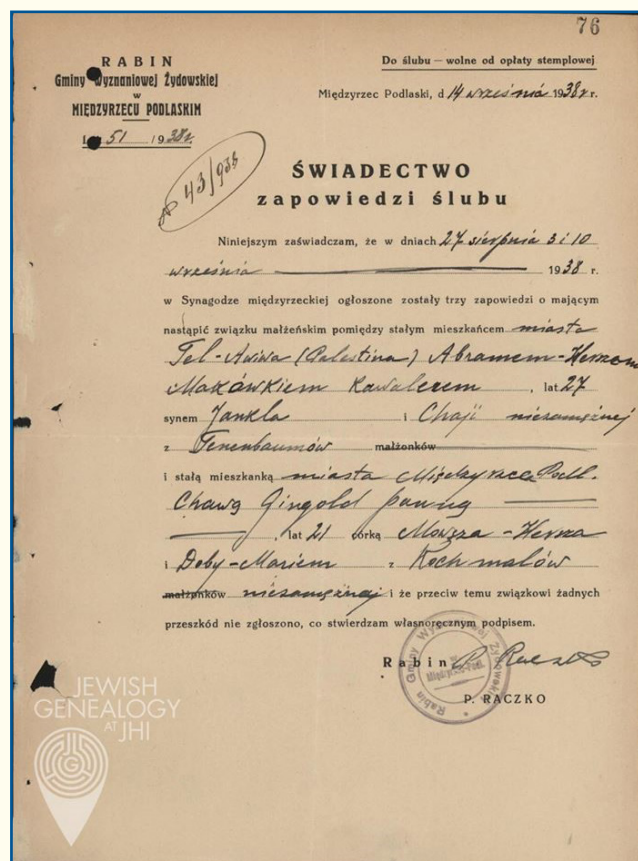
זהו סיפורו של אחד מרבניה האחרונים של מזריץ', הרב פסח רצ'קו. סיפורו של הרב רצ'קו נוגע גם בסיפורה של משפחתי, ובנסיגותי להתחקות אחר עקבות חייהם בעיירה מזריץ'. ואולי יותר מכל, זהו סיפור על כוחם של מסמכים ותעודות להחיות את העבר ולקשרו להווה.

מבחינתי, הסיפור כולו התחיל כבר ב-3 בינואר 1992, הוא היום בו הלך סבי לעולמו. סבא שלי, שאול (שולקה) טנגבאום, נולד בשנת 1916 בכפר אולשבניצה (Olszewnica) המרוחק כ-10 קילומטרים ממזריץ'. הוריו של סבי, אברהם יצחק טנגבאום ופרידה לבית מקובקה, הם ילידי מזריץ', ומשם מגיעות גם משפחותיהם. מזריץ' היא העיירה אותה הזכיר סבי כל חייו, ובה שהה גם בתקופת מלחמת העולם השנייה, אשר אחריה היה לאחד היחידים מבני משפחתי שנותרו בחיים. במשך שנים רבות ניסיתי לשאול את סבי אודות קורותיו במזריץ' בכלל ובתקופת השואה בפרט, אולם סבי מיעט בפרטים, עד יומו האחרון. ומאז אני ממשיך לשאול ולחפש.

במאי 2015 ביקרתי לראשונה בפולין, וגם בעיירה מזריץ', בליווי מדריך מקומי. בעת סיורנו בבית העלמין, נתקלנו במצבה אשר מנציחה שלושה יהודים, שנטמנו במקום בשנת 1942. המדריך סיפר כי מדובר בקבר משותף לשלושה רבנים שפעלו במזריץ', ונרצחו בתקופת המלחמה. בית העלמין היה מכוסה בצמחיה סבוכה, שלא אפשרה לראותו במלואו. מסיבה זו, מתוך מספר תמונות שצילמתי באותו יום בבית הקברות, קלטה עדשת המצלמה רק את שמו של אחד משלושת הרבנים.

רישום הנישואין של אברהם וחיה מקובקה, מזריץ', 1938

מקור: המחלקה הגנאלוגית, המכון ההיסטורי היהודי בוורשה (ydowski Instytut Historyczny)

עתה היה בידי מסמך נוסף של משפחתי, שהגיע לידי לגמרי במקרה, ובו מידע שלא היה בידי קודם לכן. לא הייתי מגיע למסמך זה ללא שמו של הרב פסח רצ'קו. את המסמך שיתפתי עם בתם ועם נכדיהם של אברהם וחיה מקובקה, אשר חיים כיום בישראל. כל זה דירבן אותי להמשיך ולחפש מידע נוסף אודות הרב רצ'קו.

לאחר שובי ארצה עברתי שוב על המסמכים ועל התמונות מפולין. רק אז הבנתי כי השם על המצבה ושמו של הרב המופיע ברישום הלידה של סבי הם שמו של אותו האדם: הרב פסח רצ'קו (Rabin Pejsach Raczko).

עתה התעוררה סקרנותי, ופניתי לחיפוש אינטרנטי. בתחילה מצאתי תוצאות מועטות, שהובילו לאתר השטעטל הוירטואלי (Virtual Sztetl), אל רשומה בדבר בית העלמין היהודי במזריץ'. שם נכתב כי בשנת 1942, רצחו הגרמנים שלושה רבנים בעיירה, והם נטמנו בבית העלמין במזריץ'. שלושת הרבנים היו בער רוסקין (Ber Roskin), דוד פלנקיייר (Dawid Flankier) ופסח רצ'קו.

אך היתה גם תוצאת חיפוש נוספת, מדף הפייסבוק של המכון ההיסטורי היהודי (ydowski Instytut Historyczny) על שם עמנואל רינגלבלום בוורשה. אל דף הפייסבוק של המכון הועלו מספר תעודות ובהן רישומי נישואין ממזריץ'. חלק מרישומי הנישואין הללו נחתמו ע"י הרב רצ'קו. בעודי בוחן את המסמכים, גיליתי כי אחד מן הרישומים הוא של אברהם מקובקה - בן דוד של סבי מצד אמו.

מרישום זה, שנערך בספטמבר 1938, ניתן ללמוד כי אברהם, שהיה כבר אז תושב פלשתינה, חזר למזריץ' על מנת לשאת לאשה את בת המקום חיה גינגולד. לאחר מכן חזר לפלשתינה יחד עם אשתו, וכך נחסכו מהם אימי המלחמה.

התחנה הבאה היתה המאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה באתר יד ושם, שם מצאתי שני דפי עד שמולאו אודות הרב רצ'קו:

דפי עד על שמו של הרב פסח רצ'קו
מקור: יד ושם, המאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה.
פריטים מספר 1026812, 5612274

דפי העד הללו מולאו על ידי אחיו של הרב, נחום רצ'קו, ואחייניתו, דורותי דז'ק. את המידע מדפי העד שילבתי עם נתונים ממאגרי מידע ברשת האינטרנט, מן הדפים הללו, מדפי עד נוספים, וממאגרי מידע כגון אתר Geni, עלו בזה אחר זה פרטים נוספים אודות הרב ובני משפחתו. בהמשך איתרתי את אחייניתו של הרב רצ'קו המתגוררת כיום בישראל, ושמחתי לשתף אותה בפרטים אודות עברה של משפחתה. חלק מן הפרטים שיובאו להלן סופקו על ידה, ועל כך תודתי נתונה לה.

פסח רצ'קו נולד בשנת 1900 בעיירה יאנוב (Janów) שבמחוז סוקולסקי (Sokólski) שבפולין, השוכנת כ-40 ק"מ צפונית לביאליסטוק. אביו היה יעקב רצ'קו, בנם של אפרים ובלה לבית חייקלבלנה (Chajkelewna). יעקב נשא לאשה את חיה פרידה לבית נרבצ'יץ, ונולדו להם 4 ילדים. חיה פרידה נפטרה בצעירותה, ויעקב התחתן פעם נוספת, עם הניה, ונולדו להם 5 ילדים נוספים, ביניהם פסח רצ'קו. בסך הכל היה פסח אחד מתשעה אחים ואחיות, משתי אמהות שונות. שמותיהם: מוריס, ג'ני (גריינר), אמה של דורותי דז'ק, רחל אסתר (גלזר), שרה (ליובזיצקי), לנה (אפשטיין), לזר, חילקה, בקי (קופר) ונחום. אבי המשפחה, יעקב, נפטר בגיל צעיר.

פסח רצ'קו התחתן עם הינדה, ונולדו להם שני ילדים. גורלה של הינדה ושל הילדים היה כגורל אבי המשפחה - גם הם לא זכו לראות את סוף המלחמה. שתיים מאחיותיו, רחל ושרה, נספו אף הן בשנות השואה. רוב אחיו הנוספים של פסח היגרו לארצות הברית עוד לפני מלחמת העולם השנייה, והקימו משפחות באזור ניו יורק וניו ג'רזי.

צעיר האחים, נחום, עלה לארץ ישראל כבר בשנת 1923, ונשא לאשה את עדינה לבית בדז'רסקי בשנת 1934. השניים התגוררו בהתיישבות צופית. באתר אינטרנט של היישוב מסופר כי נחום ואשתו הקדישו את חייהם למשק ולעבודת אדמה. נחום נפטר בשנת 1981, בגיל 78.

עתה היה בידי מידע לא מועט אודות משפחתו ומוצאו של הרב פסח רצ'קו. אולם שאלה אחת עדיין כרסמה בי - מה היו נסיבות מותו של הרב רצ'קו ושני הרבנים הנוספים, שהביאו לקבורתם המשותפת בימי השלטון הנאצי?

על מצבתם של שלושת הרבנים מצוין כי נרצחו ע"י הגסטפו ב-18 באפריל 1942. במקורות שונים, בין השאר באנציקלופדיה של הגטאות של יד ושם, מוזכר כי ב-19 באפריל 1942 נצטוו יהודי מזריץ' לספק לגסטפו הגרמני

בכך בא אל קיצו הטראגי סיפור חייו של מי שהיה אחד מרבניה האחרונים של מזריץ'. סיפורו של הרב רצ'קו הוא דוגמא אחת מיני רבות לזוועות אשר פקדו את קהילת מזריץ' בשנותיה האחרונות. הירצחו בטרם עת הקדים אך במעט את מותם של רבים מבני קהילתו, אשר החלו להישלח באופן שיטתי אל מחנות ההשמדה מספר חודשים לאחר מכן. כולי תקווה כי בהבאת סיפורו של הרב רצ'קו בפני קהילת יוצאי מזריץ' וצאצאיהם, תרמתי ולו במעט לשימור זכרו בדורנו ובדורות הבאים.

מקורות:

(כל מקורות האינטרנט נדלו בתאריך 24 ביולי 2017)

מיינדיז'ץ פודלסקי, האנציקלופדיה של הגטאות, יד ושם

http://www.yadvashem.org/yv/he/research/ghettos_encyclopedia/ghetto_details.asp?cid=597

Facebook, Jewish Genealogy at JHI

https://www.facebook.com/pg/GenealogyPoland/photos/?tab=album&album_id=452823474868759

Virtual Shtetl, Midzyrzec Podlaski New Cemetery

<http://www.sztetl.org.pl/en/article/midzyrzec-podlaski/12,cemeteries/1733,new-cemetery-90-brzeska-st>

יד ושם, המאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה, פריט מספר 5612274

<http://yvng.yadvashem.org/nameDetails.html?language=he&itemId=5612274&ind=4>

יד ושם, המאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה, פריט מספר 1026812

<http://yvng.yadvashem.org/nameDetails.html?language=he&itemId=1026812&ind=16>

Geni, Pesach Rachko

<https://www.geni.com/people/Pesach-Rachko/4377984>

רצ'קו נחום, אתר מושב צופית

<http://www.tsotit.org.il/j1y>

כל לילה שנה כל יום נצח, א. גפני (וינטראוב), יד ושם רשות הזיכרון לשואה ולגבורה [ללא שנה], עמ' 20

"לך! אולי אתה?..." סיפור חייו של גד פינקלשטיין, תל אביב, 2012, עמ' 40.

50 ק"ג זהב. בימים הללו, נרצחו ברחובות מזריץ' 40 מיהודיה על ידי אנשי הגסטפו, על מנת להוכיח את רצינות בקשתם. ייתכן כי בין הנרצחים הללו היו גם שלושת הרבנים. על הימים הללו מספר אברהם גפני, בספרו "כל לילה שנה כל יום נצח":

ב-19.4.42 הגסטאפו מ-Radzyn חזר אבל בעוצמה מוגברת. אותם מרצדסים חזרו באותו יום לעיר בטרור נוראי והרגו בדרך ליוזנרט כמה עשרות יהודים. בהגיעם לבנין הקהילה אספו את היוזנרט והטילו עליהם לאסוף תוך 3 ימים 50 קילו זהב. כמובן שהיוזנרט עשה הכל כדי לבצע את הגזרה. הם הכינו רשימות של משפחות והטילו על כל משפחה לספק כמות מסוימת של זהב. אינני יודע כמה זהב נאסף אבל אני מסופק אם הכמות הגיעה ל-50 ק"ג. בגמר המבצע נספרו כ-40 יהודים הרוגים.

מידע נוסף מצאתי בספר "לך! אולי אתה?...", המביא את סיפור חייו של גד פינקלשטיין, יליד מזריץ' שהלך לעולמו לאחרונה. שם, בעמוד 40, מסופר אודות העיר מזריץ' שלאחר הכיבוש הגרמני. גד מספר שם אודות אביו, משה גדליה פינקלשטיין, ומביא גם את הדברים הבאים אודות תקופת כהונתו של הרב רצ'קו במזריץ', ועל ימיו האחרונים:

היות ואבא היה פעיל ציבור והוא היה זה שהביא אל מזריץ' את הרב האחרון שלה, הרב רצ'קו, הרב היה מוכן עכשיו לעזור לו ולמשפחתו. הרב רצ'קו היה רב של עיירה קטנה שרצה להתקדם לעיר גדולה יותר... לאבא היתה השפעה והוא היה יכול להכריע מי יהיה הרב במזריץ'. כעת, כשהמצב הפך קשה, נתן לנו הרב את חדר העבודה שלו בבית ברחוב ב'זסקה 30 [Brzeska]. זה היה מקום שבו הוא היה עורך חופות ("בית דין שטיבעל"). בחדר אחד היתה מיטה גדולה ובחדר נוסף מיטה כפולה ומטבח קטן. הרב גר למעלה, ורק כשהיה צריך לערוך חופה, היא נערכה במטבח שלנו.

הגרמנים, שראו ברב רצ'קו דוגמה לציבור, התעללו בו עד שרצחו אותו באכזריות. בנובמבר 1939, חודשיים לאחר שהגיעו, הם תפסו את הרב והביאו אותו לספר היהודי ואמרו לספר לגלח לרב חצי זקן. הספר היהודי האומלל נאלץ להורד לרב זקן מחצי פנים והגרמנים אמרו לו ככה תלך. הם רצו שזה יהיה אות אזהרה לשאר היהודים. הרב הדביק את זקנו על הפנים בצד המגולח עד שהזקן חזר וצמח.

הגרמנים לא הפסיקו להתעלל בו. באחת האקציות הם ציוו עליו להתפשט מול כל הקהל שלו וירו בו עירום לעיני כולם.

"השורד האחרון" / אשר וינשטיין

מוקדש בהוקרה לזכרו של שייקה בלום ז"ל
שורד "השואה" מבוני הארץ

ביום
בו יידום
"השורד האחרון"
הדגל
יוֹרֵד מהתּוֹרָן
עמו "השואה"
תאוחסן באָרֶן;
גִּילִי עוֹר
כתובים בציפּוֹרן

עדות מצמררת
של שכול
ודמעה
שאט תתפוגג
בהיסטוריה...
יש וילעז:
"זו עוד
הגזמה
בְּרַת הפְּרָכָה
כתיאוריה..."

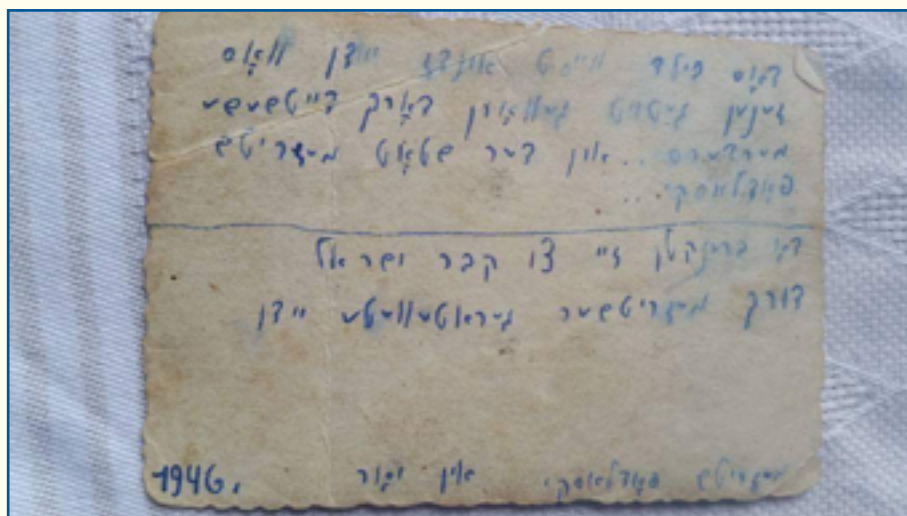
אל מול
המלעז
בכל דור ודור
נציג
הגוילים באָרֶן
ואז
שוב נדליק
עוד
נר - זיכרון
לכבוד -
"השורד האחרון".

קובץ "שירי זיכרון ודמעה" / פרק: "שואה וגבורה"
כל הזכויות שמורות למחבר אשר וינשטיין © רחובות, 15.4.2017

לאה גריידי / דור שני, שלחה לנו תמונות מהארכיון שלה:

סבתה של לאה - שרה לאה טנגבוים ז"ל,
נרצחה בטרבלינקה 1942 כפי הנראה לבית ביימן,
בעלה הראשון היה פלדמן, הובלה למחנה המוות
באחת האקציות לאחר שעודדה את בנה,
יחיאל (אביה של לאה) טנגבוים אחרון ילדיה
שנותר לעבור את הגבול לרוסיה וכך ניצל

1946 הבאה לקבורה בארץ - נרצחים ממזריץ.
הסבר מופיע על התמונה מאחור ביידיש.

סיפורו של מר דוד כץ

שימו לב לקבצים המצורפים.

בברכה,

כץ דוד

052-8511755

שמי דוד כץ בן של שושנה רושה בת דוד ורבקה לבית אדלבוים ואריה לייב כץ ילידי מזריץ.

בן דודי היה אברהם יעקב כץ על שם סבי בן אהרון כץ אח של אבי ילידי מזריץ, שהיה בין חברי ופעילי העמותה הראשונים, יש לי סיפור לספר, בחול המועד פסח שנה זו ביקרתי עם אשתי שולמית בפולין, והחלטנו לבקר במזריץ באופן עצמאי.

לקחנו רכב עם נהג ונסענו לבקר בעיר. ברור שביקרנו בכל במקומות שנזכרים על ידי העמותה האנדרטה בכיכר העיר, בנין הניצולים בעליית הגג, דרך אגב, הבית הסמוך לו היה בית סבתי בלומה למשפחת ספוקויני ובו נולד אבי אריה לייב כץ בשנת 1909, וכן ביקרנו בבית הקברות כמובן הדלקנו נרות זיכרון גם ליד האנדרטה וגם בבית הקברות.

וכאן הסיפור האמיתי מתחיל, החלטנו להיכנס למרשם התושבים במזריץ ולנסות ולבדוק אם יש אפשרות לקבל איזה מסמך על תושבי העיר. כמובן ביקשתי לבדוק אם יש רישום על הורי כץ אריה לייב שנולד במזריץ וכץ שושנה רושה לבית אדלבוים שגם נולדה במזריץ, לתדהמתי גיליתי שבמרשם התושבים במזריץ יש הרבה מאוד ספרים מפורטים אשר שרדו את מבחן הזמן עם רישומים של תושבי העיר משנת 1900 ואולי מוקדם יותר.

בחיפוש שביצענו בספרים בעזרתם האדיבה של אנשי המשרד נימצא תעודת רישום על הודעת לידה של אבי לייבכו כץ משנת 1909, יש לציין שנתקבלתי בשיתוף פעולה מאוד אוהד במשרדי הרישום בעירייה, אולי כדאי לפנות אל רשויות הרישום ולבקש לסרוק את הספרים ולהעלות אותם לאתר שהו אולי יוכלו כולם לחפש ואולי למצוא זכר למשפחות שחיו בעיר לפני השואה, אני מצרף לכם מסמכים הקשורים במה שמצאתי הכתובים ברוסית, בשנת 1909 שלטו הרוסים בחלק זה של פולין, בעודי בפולין תרגמתי את המסמך לפולנית ולאנגלית, ממש סיפור אלף לילה ולילה.

המסמך מספר על סבא שלי אברהם יעקב כץ ובו מצוין גילו של סבי 49 יחד עם סבתי בלומה לבית ספוקויני בת 48, מגיעים לבנין העיריה ובידם תינוק לאחר ברית מילה יחד איתם מגיעים שני עדים אשר שמותיהם רשומים במסמך וכן גילם ורשמים את לידת אבי לייבכו כץ שנולד במזריץ נובמבר 1909, את רישומי אמי שנולדה במזריץ שושנה רושה כץ ב-1920 לא הספקתי למצוא, אני משתף את כולכם ואני חושב שכדאי לתת את הדעת על ביצוע פרויקט ולהקצות משאבים של איתור בני העיר כל זמן שאפשר לסרוק ולמצוא את הספרים הנמצאים במרשם התושבים.

דגם בית הכנסת שנבנה לכבוד טקס חנוכת האנדרטה בכיכר המרכזית במזריץ' ונתרם לעמותה מצא "בית" כזכור, במוזיאון לוחמי הגיטאות.

הדגם לא מוצג בתצוגה הקבועה של המוזיאון שעובר שיפוצים נרחבים בימים אלו. הוא מאופסן ושמור היטב בארכיון המוזיאון מאז קבלתו בטקס שקיימנו שם לפני כשנתיים.

במסגרת ההכנות למסע לפולין של שכבת י"ב בקרית החינוך רבין במזכרת בתיה, אנחנו מקיימים סמינר בן יומיים במוזיאון לוחמי הגיטאות.

החלטנו להקדיש פעילות במהלך הסמינר באולם "יזכור" למזריץ'. בפעילות זו מדריך הקבוצה מנהל דיון על משמעות הזיכרון וכיצד זוכרים אנשים וקהילות. בכל פעילות כזו (חזרה על עצמה חמש פעמים בכל קבוצה) המשכתי אני את השיחה בדגש על מזריץ'.

ראשית, הדגמתי דרך להנצחה וזיכרון בעזרת שלטי ההנצחה בהם הנציח גד פינקלשטיין ז"ל את משפחתו ומשפחת אשתו יונה ז"ל בכניסה לאולם הזיכרון וסיפרתי בקצרה את סיפור משפחותיהם, ובהמשך – מול הדגם של בית הכנסת בספריית המוזיאון – סיפרתי על דרך ההנצחה שמקיימת קהילת יוצאי מזריץ'. – המפגשים השנתיים, הוצאת הביולטין השנתי, הצבת האנדרטה בכיכר העיר

והעיקר – תיאור האקציה השניה הקשה שהתרחשה בתוך בית הכנסת על פי תיאורו המצמרר של אברהם גפני ז"ל שנתן כעד שהיה שם. ההדרכה התקיימה בתחילת חודש אוקטובר האחרון, בדיוק 75 שנה אחרי אקציה זו.

כל הנוכחים – התלמידים, מורים ומדריכים התרגשו מאוד לשמוע את הסיפור. הוצפתי בהרבה שאלות והתרגשות.

נראה לי שתרמתי מעט להנצחת הנרצחים ולזיכרון החיים בעיר.

ברצוני להודות לאנשי המוזיאון שדואגים מאוד לדגם בית הכנסת והכינו אותו לתצוגה במהלך הסמינר.

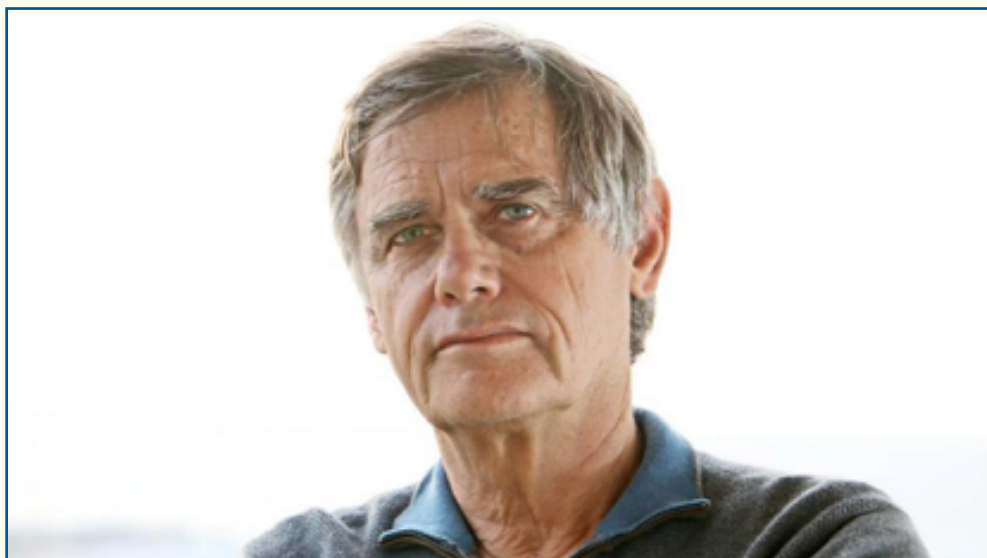
לכל מי שמגיע למוזיאון – כדאי לפנות בתיאום מראש ולקיים הדרכה דומה.

פרס מפעל חיים בתחום הטלוויזיה הוענק לאפרים סידון

פרס מפעל חיים הוענק לתסריטאי, המחזאי והסופר אפרים סידון, זאת במסגרת טקס פרסי האקדמיה לטלוויזיה שהתקיים בחודש מרץ 2017. נערך השנה בסימן של 50 שנה לתחילת שידורי הטלוויזיה בישראל.

סידון בן ה-70 היה שותף לכתיבת הקומדיה המיתולוגית "קרובים קרובים" ששודרה בטלוויזיה החינוכית ובתוכנית הסאטירה "ניקוי ראש", ששודרה בערוץ הראשון. בנוסף סידון כתב לתוכניות "חצי המנשה", "סיבה למסיבה" ולימים גם היה הכותב הראשי של תוכנית הסאטירה "החרצופים" ששודרה בערוץ 2. בשנה שעברה זכתה בפרס מפיקת הטלוויזיה טמירה ירדני.

אפרים סידון, בנה של ציפורה סידון בת מזריץ', ביים וערך את הסרט "אמריקה הקטנה" לזכרה של קהילת מזריץ'.

כתב את המחזה 'מזריץ' על סמך כתביו של לייב גולדברג ז"ל. המחזה הועלה בבימויו של איציק ויינגרטן

מקהלת נווה שיר מפתח תקווה זכתה בתחרות בינלאומית בבירת לטוויה

מקהלת נווה שיר בניצוחה של ענת דור מרגלית זכתה במדליית זהב בקטיגוריית הפולקלור בתחרות ה European Choir Games בריגה, לשנת 2017.

כזכור, ענת, דור שני לצאצאי מזריץ, הופיעה בהתנדבות עם המקהלה במפגש האחרון שלנו בנובמבר 2016, הופעה שריגשה את כל הנוכחים. ברכות חמות לענת ולכל המקהלה!

שני מימצאים מעניינים שהתגלו במזריץ בשנה האחרונה

הקטנה הזו בפולין ערב יום ירושלים ולקבל מפולני תליון שקשור ישירות לירושלים. זה מוכיח לכולם שלפני קרוב ל-100 שנה היהודים שהתגוררו כאן תרמו למען ירושלים וקיבלו תליון, המנציח את מועד פתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים. התזמון הוא מדהים", אמר.

דניאלס הדגיש עוד כי "זה מראה את הקשר של יהדות התפוצות לירושלים גם בתקופה שהיה קשה מאוד להגיע לירושלים. עבור פולנים שרואים את זה ועבור כל העולם, זה החינוך הכי טוב, כדי להמחיש את הקשר הנצחי של העם היהודי לירושלים עוד לפני הקמת המדינה. זה פריט ייחודי מאוד. אני לא ראיתי פריט דומה לזה. התליון בגודל של 5 ס"מ ועשוי מברונזה".

"יש לתליון הזה ערך היסטורי רב", מסביר דניאלס, "כי כיום אין בעיר מזריץ יהודי אחד. בעיר הזו היו 12,500 יהודים לפני מלחמת העולם השנייה והיה בה רוב יהודי. לצערנו, רוב היהודים מהעיר מזריץ נרצחו. חלקם ברחובות העיר ורובם נשלחו אל מותם בטרבלינקה. כ-10,000 יהודים מהעיר מזריץ הוכנסו באוגוסט 1942 לקרונות משא ונשלחו למחנה ההשמדה טרבלינקה. כמאה יהודים בלבד מכלל יהודי מזריץ, פחות מאחוז אחד, שרדו את השואה".

חשיפת התליון התאפשרה בזכות פולנים, המוצאים פריטים שקשורים ליהדות ופונים אל עמותת 'ממעמקים', כדי להעביר את הפריטים לידיים יהודיות. "הם רואים בכך חובה מוסרית אחרי זוועות השואה שהיו בפולין", סיכם דניאלס.

את המימצאים הביא מר ג'וני דניאלס יו"ר עמותת "ממעמקים" והם פורסמו בעיתון "ישראל היום"

וועד העמותה בקשר עם מר דניאלס ואנו מקווים לשיתוף פעולה שיביא מימצאים נוספים מעניינים, עליהם נדווח בהמשך.

התליון // צילום: Fromthedepts.org

מהאוניברסיטה העברית לאדמת פולין

תזכורת מרגשת: בעיר מזריץ, בה לא נותר יהודי אחד לאחר השואה, התגלה תליון שהונפק לרגל פתיחת האוניברסיטה ב-1925 • "עדות לקשר של יהדות התפוצות לירושלים"

יורי ילון/ ישראל היום

פורסם ב: 26.05.2017 12:11

תליון שהונפק לרגל פתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים ב-1925 ועליו מוטבע מגן דוד וכתוב בעברית, נמצא השבוע באדמת פולין. התליון המרגש והייחודי התגלה על ידי פולני באמצעות גלאי מתכות, כשהוא קבור באדמה בעיר מזריץ שבפולין.

ההערכה היא כי התליון היה שייך לאחד מהיהודי, שהתגוררו בעיר לפני השואה וככל הנראה נפל מחפציו. סמוך למקום בו התגלה התליון נמצאו קליעים של נשק ממלחמת השנייה, שהיו ככל הנראה בשימוש של הנאצים. הממצא הזה, שנחשף סמוך לחגיגות יובל לאיחוד ושחרור ירושלים, מעיד על הקשר העמוק לירושלים שהיה בקרב יהדות פולין.

ג'וני דניאלס, יו"ר עמותת 'ממעמקים', הפועלת למען הנצחת השואה וחינוך לדורות הבאים, קיבל לידיו את התליון המיוחד/ "היה מרגש מאוד להיות בעיר

לידיעתכם ולכל מי שמתעניין - אפשר לנצל את רשת האינטרנט לאיסוף מידע רב על מזריץ ועל חיי היהודים בפולין לאורך ההיסטוריה עד היום באתרים שונים.

למי שחבר בפייסבוק, ישנן קבוצות שונות שכדאי להרשם אליהן ולקבל עידכונים מעניינים:

- קהילת יוצאי מזריץ פודלסקי והסביבה - פולין
- הקבוצה שלנו בניהול וועד העמותה - למי שעדיין לא חבר בקבוצה - כדאי להרשם!
[/https://www.facebook.com/groups/260572057651521](https://www.facebook.com/groups/260572057651521)
- קבוצת התאחדות יוצאי פולין בישראל בניהולה של לילי הבר -
[/https://www.facebook.com/groups/HitachdutPolin](https://www.facebook.com/groups/HitachdutPolin)
- יהודים מלוקוב, מזריץ, שדלץ, ביאלה, רדזין לומזה ולושיץ בניהולו המוצלח של יעקב סליזק
[/https://www.facebook.com/groups/JLMSBR](https://www.facebook.com/groups/JLMSBR)

**חברים מעלים מידע, תמונות ממקורות שונים.
כדאי מאד!**

האתר שלנו - <http://www.mezritch.org.il>

האתר מכיל את כל הביולטינים הישנים, תמונות, חוברת המשפחות שיזם אברהם גפני ז"ל ועוד ועוד... האתר לא מתחדש מאז 2015. כל המידע החדש מועלה לקבוצת הפייסבוק כולל הביולטינים האחרונים. למי שמחפש חומר נרחב יותר מומלץ לחפשו באתר זה.

המוזיאון לתולדות יהדות פולין בורשה - <http://www.jewishmuseum.org.pl>

כולל גם את העיירה הוירטואלית ואפשר למצוא שם אותנו ולהוסיף חומרים - חשוב לכולם

<http://www.sztetl.org.pl/en/city/miedzyrzec-podlaski>

קדיש חילוני קיבוצי / שלום סמיד
(נאמר ברוב ההלוויות בקיבוצים)

יתגדל שם האדם
יתעלה פועל חייו

ויתברך בזיכרוננו על צדור מעלליו בימי חלדו
ועל המעש שלא הספיק להשלימו,

על החלומות שנטו ונמנו
ועל סמולות-יקר ואף חולשות אנוש שנגוזו
מבעד הדוק הערפילי של הזמן.

יזהיר זכר האדם והד חייו
כזוהר הרקיע בליבנו, ושמו לפני שמש ינו,

כי מותר האדם הוא הזיכרון
מעבר למחיצות הזמן.

לא בחושך שמו יכסהה.

צו המשך החיים יצמיח פורקן
לכאבנו המשוקע.

הזמן במהלכו ירחם,
ונוצור את כל פרחי חייו לימים רבים.

